

Oerbos! Ach, was het maar oerbos

Achter de term 'oernatuur' gaat een wereld van mogelijkheden schuil. Zo denkt Natuurmonumenten het legendarische Beekberger Woud, ons 'laatste oerbos', weer tot leven te kunnen wekken. 'Oernatuur in Optima forma'!

Zonder kretologie breng je tegenwoordig weliswaar geen artikel aan de man, maar het artikel oernatuur komt eenvoudig niet voor hergebruik in aanmerking. Per definitie niet. Na een frisse duik in de prehistorie valt het niet moeilijk om een vermanende vinger te heffen tegen bos- en natuurbeheerders, ook 'kritische', die allemaal slordig met het begrip omspringen.

"If men define a situation as real, it is real in all its consequences" - Florian Znaniecki

Het klimaat is een gewichtige abiotische milieufactor. Tot voor kort kon het als vrijwel onveranderd door de mens worden beschouwd. Voor de Amerikaanse schrijver Bill McKibben is de dreigende antropogeen geïnduceerde klimaatverandering aanleiding om het 'einde van de natuur' aan te kondigen. Zijn boek roept de vraag op wanneer wij eigenlijk van het 'einde van de oernatuur' kunnen spreken, een eerdere mijlpaal in de geschiedenis van de mens en de natuur.

Rationeel is het antwoord makkelijk te geven. Zodra de mens op het toneel verscheen, betekende dat tevens het einde van de oernatuur. Kleinste oorzaken hebben grote gevolgen en wanneer de mens de oorzaak mocht zijn

Schrijver dezes is altijd anti-oerbos geweest. Dat wil zeggen, het woord wordt al te klakkeloos gebruikt. Oerbos is een hermetisch begrip. Zo gesloten als een maagd. Niet voor niets heet het bosque virgen in het Spaans, mata virgem in het Portugees, forêt vierge in het Frans en virgin forest in het Engels. Andere Germaanse stammen houden het voornamelijk bij 'oer': Urwald, Urskog (de Noren) en oerbos, hoewel ons maagdelijk woud er ook mag zijn. Zuidelijke en noordelijke neuzen wijzen eensgezind naar het ongerepte karakter van het oerbos; geen enkele aantasting zou de idylle van het maagdelijke woud mogen verstoren. Etymologisch bestaat er geen misverstand over de soevereine, onaantastbare status van het begrip oerbos. Elke andere uitleg doet niet alleen taal geweld aan, het leidt ook tot verwarring bij bos- en natuurbeheerder, en het publiek.

van de geringste veranderingen in de natuur dan houdt die natuur op oernatuur te zijn. Denk aan de vlinder die door een achteloze mensenhand opgejaagd, weg fladderde en een storm op een ander continent veroorzaakte. Zo breidde ook de primitieve mens zijn invloed indirect uit over de wereld. Met het verschijnen van de Homo habilis in Afrika viel twee miljoen jaar geleden het doek voor de oernatuur. Zo'n vroegtijdig einde staat wel in schril contrast met oerbosontwikkelingen zoals die door natuurbeheerders worden uitgeroepen in een overbevolkt Nederland. Sommigen menen werkelijk een oersituatie te kunnen aantreffen. Zij verstaan kennelijk iets anders onder oerbos dan het eerbiedwaardige 250 miljoen jaar oude onbeïnvloede bos dat voor de komst van de mens bestond. Doen natuurbeschermers aan heiligschennis, koesteren ze soms een lichtzinnige opvatting over de natuur?

Oernatuur moet strikt worden opgevat. Het begrip is zo hermetisch als steriel steriel is. Een beetje oernatuur lijkt me net zoiets als een beetje zwanger. Voor die wezenlijke, majesteitlij-

ke bosorde uit het verre en lange verleden moet je de term oerbos blijven reserveren. Oerbos is mooi en af, oerbos in de oerwereld in de oertijd.

Over de rand van de afgrond

Bodemarchieven bevatten allerlei directe aanwijzingen voor de invloed van de mens op de natuur. De komst van de mens naar Amerika viel 11 duizend jaar geleden samen met een massale uitsterving. Alle grote herbivoren zwaarder dan duizend kilogram stierven uit, alsmede driekwart van de herbivorengenera zwaarder dan 5 kilo.

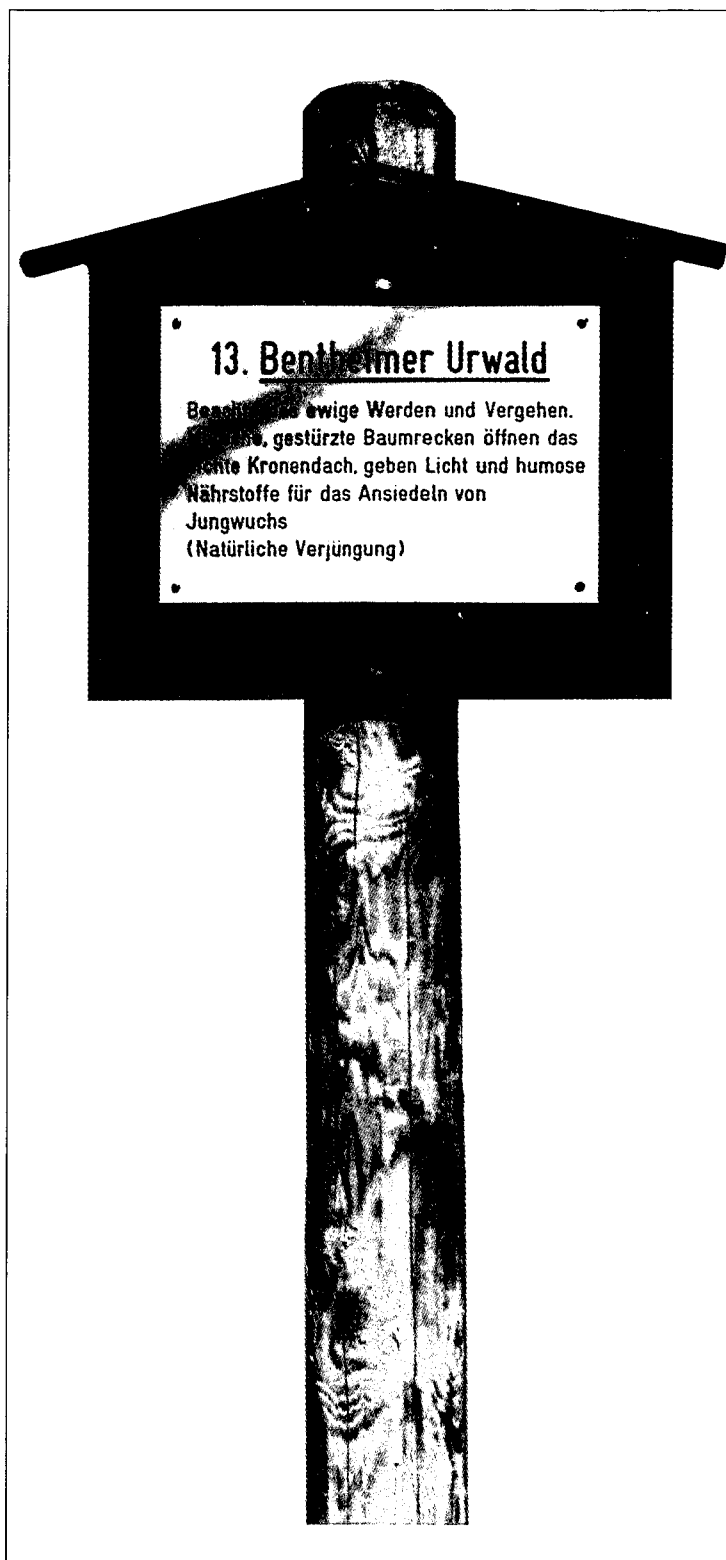
De grote soorten zouden een sterk gestoorde open vegetatiestructuur in stand hebben gehouden. Door de veronderstelde overbejaging ontstond een meer uniform boslandschap, waardoor ook talloze kleine soorten gedoemd waren te verdwijnen. Carnivoren en aasetende vogels werden meegesleurd in de golf van uitsterven. Deels kunstmatig verschuivende vegetatiegordels gaven relictpopulaties geen kans om te overleven. McKibben zou, als eerste Amerikaan, toen al van het 'einde van de natuur' hebben

gesproken. Direct kwam in elk geval een eind aan de oernatuur. Indirect al eerder! Overigens telt niet zozeer het uitsterven op zich (aan het einde van het Perm kwam 80 procent van de soorten om), dan wel de betrokkenheid van de mens. Voor de natuurbescherming is dat laatste op te vatten als een negatief feit.

In Europa stierf 55 procent van de genera zwaarder dan 5 kilogram uit. Einde Pleistoceen stierven wolharige neushoorn en mammoet uit. Ierse reuzenhert, steppe bizon en muskusos verdwenen, dieren die voorgaande interglacialen overleefden. Was de mens de oorzaak van het uitsterven? Voor de natuurbescherming is dit punt van groot belang, ook met het oog op een reconstructie van de oorspronkelijke natuur, zo niet praktisch dan toch theoretisch. Welke soorten joeg de holbewoner over de rand van de afgrond? Was de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging maar eerder opgericht om de Cro-magnon mensen tot matiging van de jacht op mammoeten en neushoorns op te roepen. Dan waren die mega's blijven leven (en waren de jagers nu niet louter aangewezen op everzwijn en edelhert).

Een poging tot reconstructie

De discussie omtrent wezen en aard van de oernatuur wordt zelden breed uitgemeten. Bij natuurontwikkelingsplannen wordt verwezen naar de toestand van de middeleeuwen of de Romeinse tijd, zelden naar een ongestoorde ontwikkeling vanaf de ijstijd tot heden. Dat zal ook te maken hebben met de onbekende invloed van de mens op de verspreiding van soorten in het holoceen. Evenmin zijn we in staat om mogelijke oerinteracties boven water te krijgen die door

tussenkoms van de mens niet hebben kunnen plaatsvinden. In beginsel tasten we wat betreft de samenstelling van het Europese oerbos goeddeels in het duister. Praktisch gezien gloort er enige hoop. Zo mogen we aannemen dat in ons deel van de wereld de oeros, paardensoorten, de wisent, de eland, het reuzenhert, de beer, de wolf, de lynx en de wilde kat voorkwamen en volgens Van de Veen en Lardinois (1991) zouden onderhand langs geheel natuurlijke weg het damhert, het konijn (dat in de middeleeuwen hier is ingevoerd) en de aap magot acte de présence hebben gegeven. Over de Afrikaanse nijlpaarden, olifanten en neushoorns koesteren zij twijfels (het water van de Bosporus zou te koud zijn), maar de leeuw en de gevlekte hyena waren in Noordwest Europa stellig de concurrentie met de wolf aangegaan. Waarom ook niet de tijger, zo heb ik eens in een ingezonden brief voorgesteld. Ik wacht vergeefs op (her)introductieplannen.

In de huidige oertoestand zouden tal van dieren de riviervlakten hebben bevolkt. Zij trokken 's winters tijdens overstromingen naar de hogere gronden. Maar heeft de oerdeskundige enig idee hoe groot die kudden waren, of die kudden een spoor van oerverwoesting door het bos trokken of het bos amper beïnvloedden? "Maar niemand weet hoe de vegetatiestructuur op het (Veluws) plateau er uit zou zien" (Van de Veen, Lardinois, 1991). Cruciale opmerking voor natuurbeschermers die een oorspronkelijker landschap nastreven. Twijfel geeft de beheerder de mogelijkheid te kiezen tussen gesloten bos of meer open landschap. Mocht ooit aangetoond worden dat de mens schuld heeft aan het uitsterven van de mam-

moet, die anders wellicht in staat was geweest om stukken land open te houden, dan ligt een plaatsvervangende introductie van de verwante Indische olifant voor de hand.

Is de beuk oerindeems?

Bodemvorming, vegetatiestructuur en vestiging van soorten is ondermeer afhankelijk van de dominante boomsoorten. Als geen ander is de beuk de alleenheerser van het woud. Ook van het Nederlandse oerwoud? De laatste decennia gold de beuk als een inheemse soort. Inmiddels is het niet meer zo zeker of de beuk zonder menselijke interventie onze streken zou hebben bereikt. Bottema (1988) ziet een overeenkomst tussen het migratiepatroon van de eerste landbouwvolken en de verspreiding van de beuk in het holocene Europa. De beuk op één lijn gesteld met de smalle weegbree, de beuk een groot uitgevallen onkruid. In 1995 en 1996 verschenen in het NBT artikelen over de beuk. Volgens Van der Werf kan de beuk niet door de mens zijn bevorderd; de toename van cultuurvolgers als rogge en korenbloem komt later, juist als de beuk terugvalt. Fanta wijst op de niche die vrijkwam vanwege de overexploitatie door de mens van es, linde en iep en die door de oprukkende beuk werd bezet. Peters acht de soort uitheems; hij voert als argument de trage verspreiding van de beuk in vorige interglacialen aan. Misschien stond het beukenootje op het menu van de vroege landbouwers. De plaats van de beuk in het inheemse natuurbos staat op de tocht. Heybroek (1992) wijst er op dat de term 'inheemse soort' poly-interpretabel is en hij raadt bosbouwers aan of de term te vermijden of hem nader te definiëren. Hij stelt voor de term 'oorspronkelijk inheems' te gebruiken voor die soorten bo-

men en struiken die voor de komst van de Romeinen, dus voor het begin van onze jaartelling hier al voorkwamen. Volgens zijn definitie is de beuk 'oorspronkelijk inheems'. Waarom de grens echter bij de Romeinen getrokken dient te worden en bijvoorbeeld niet bij Bottema's prehistorische landbouwvolken is mij niet duidelijk. Het is wel praktisch, gezien de discussie omtrent de beuk. Om alle (pre)historisch menselijke grenzen te doorbreken stel ik het begrip 'oerindeems' voor. Neem de ongestoorde situatie zonder mens als maatstaf, dus de oersituatie. Dat is wel zo consequent. Maar dan is het wel de vraag of de beuk oerindeems is, en zo niet, dan betekent dat niet minder dan revolutie in de natuurbosontwikkeling.

Oerbos als mystificatie

Spontane natuurontwikkeling is gewoon geworden. Twintig jaar geleden was dat niet het geval. Tekenend voor begin jaren zeventig is bijvoorbeeld de uitgebreide lijst van 'gebruikte termen met toelichting' in de befaamde serie *Wilde Planten*. 'Oernatuur', 'oorspronkelijk' of 'authentiek', dat soort begrippen zoek je vergeefs tussen 'exoot' en 'monstruositeit'. Toch vroeg hoofdautteur prof. dr. V. Westhoff met C.G. van Leeuwen zich in 1960 nog in *De Levende Natuur* af (titel!): 'Is het waterlepelkje (*Ludwigia palustris*) een oorspronkelijk inheemse soort?' Deze sprankelende oorspronkelijkheid tref je niet meer aan in *Wilde Planten*, hoewel de eerlijkheid gebiedt te zeggen dat Westhoff zich incidenteel bezig hield met het probleem van de oorspronkelijke natuur en al vijftig jaar geleden de invoer van de eland bepleitte en twintig jaar geleden in dit tijdschrift over het 'zognaamde oerwoud' van Bialowieza schreef.

Echt positief was hij daarna niet, dat wil zeggen toen Harm van de Veen in 1975 in zijn brochure *De Veluwe natuurlijk?* met kracht een natuurontwikkelingsplan voor de centrale Veluwe ontvouwde en bepleitte. Het was dit eerste van een dergelijke plan en het betrof slechts bosgebieden. Naar mijn weten herintroduceerde hij ook de verwarring omtrent het oerbos. Hij merkte nl. op dat er vast wel mensen zouden zijn die zich afvragen 'waarom er hier zonodig stukken oernatuur moeten worden teruggevormd'. Zijn inkt was amper droog of een monsterverbond van jagers, bosbouwers en een behoudzuchtige journalist van de Telegraaf gaven hem in koor te verstaan dat de oernatuur vooral iets uit het verleden was, dat zoiets niet meer terug kon keren. Van de Veen, dermate opgegaan in het herstellen van natuurlijke processen als een ongebreidelde bosontwikkeling en de georganiseerde terugkeer van archetypische soorten als de wisent en de wolf, hij versprak zich. De opposenten hadden wel gelijk: de woordkeus oerbos bewerkstelligt slechts mist.

Londo en Van der Lans waren eind jaren zeventig belangrijke natuurlijke bosexegeten. Zij deden ondermeer hun inspiratie op in Duitsland, waar ze Urwälder bezochten. Hun indrukken waren niet enkel van wetenschappelijke aard; prachtige maar tot voorheen overbegraasde Hudewälder werden zonder pardon in de adelstand van het oerbos verheven. Hun romantische 'oerbos' moet ook dienen als propagandaobject voor een nieuw natuurbeheer. Oerbos, zonder aanhalingsteken neergepend en vermoedelijk is het een germanisme. Oerbos zien zij niet zozeer in verband met een ongestoord oerverleden. Ze bedoelen in feite primaire bossen; bossen die zich

lange tijd buiten directe menselijke beïnvloeding hebben ontwikkeld. Daarin lijken ze overeen te stemmen met het Urwald zoals door Leibundgut gedefinieerd. Geen direct waarneembare menselijke invloed, maar wel een bos dat ooit door de mens kan zijn gebruikt. Hans van der Lans publiceerde in 1976 het doctoraalverslag *Over zomergroene loof-oerwouden van het Nederlandse klimaatgebied*, ook een soort kritisch bosbeheersnota avant la lettre. Hij sprak van het oerwoud Bialowieza. Londo schreef in het juli nummer 1977 van het Nederlands Bosbouw Tijdschrift, voor het eerst in het bestaan van dat blad, over technisch omvormingsbeheer naar natuurbos. Hij stak van een 'zichzelf regulerend bos dat zich in de toekomst tot oerbos kan ontwikkelen'. Maar dat is de omgekeerde gang van zaken: oerbos had zich kunnen ontwikkelen, eens, lang geleden. Jaren later is het oerbos nog volop aanwezig in zijn boek *Natuurtechnisch bosbeheer*, waarin het naar verluidt door Napoleon platgebrande woud van Bialowieza tot een 'primaire oerbos' wordt gebombardeed, vlak na de kernramp in Tjernobył nog wel.

Strengere formulering, halve werk

De Landelijke Werkgroep Kritisch Bosbeheer formuleerde de oernatuur als volgt: 'Oernatuur is de natuur waarop de mens nimmer enige directe en/of indirecte invloed heeft uitgeoefend -alsof de mens niet zou bestaan' (LWKB, 1977) In een schema werd voor alle zekerheid het oerbos door dubbele strepen van de min of meer antropogeen beïnvloede bossen afgezonderd. Het 'natuurlijke bos' werd opgevat als een ecosysteem waarin 'al de nog op die plaats van oorsprong thuishorende en bestaande levensvormen hun functionele relaties ten volle kunnen ontplooiën'. Het natuurlijke bos sluit het meest aan bij de (oer)ecologische referentie. A. van Maaren van de vakgroep Boshuishoudkunde reageerde in het NBT, januari 1978, en verwijt de critici dat het natuurbos (ook al door hen gedefinieerd) een pleonasme is. Zoiets als 'morsdood'. (Dat is het oerbos!) Een paar nummers later wordt hij van repliek gediend: gebruikte Van Maaren zelf niet de tegengestelde term cultuurbos? Later revancheerde Van Maaren zich in een kritiek op het boek *Natuurbos in Nederland*. De uit-

spraken rond oerbos en natuurbos, zo schrijft hij, wijzen op een weinig uitgekristalliseerde begripvorming. Die opmerking verdiende het bijeen roepen van een congres teneinde tot een definitieve bepaling van de begrippen te komen.

Wanordelijk als een jungle

Verwarring blijft het oerbos oproepen. Henny van der Windt schreef een proefschrift over de geschiedenis van de vaderlandse natuurbescherming *En dan: wat is natuur nog in dit land?* Hij tracht het

oerbos-model van de Landelijke Werkgroep Kritisch Bosbeheer uit de doeken te doen en hij trekt vergelijkingen met wat bosbouwers al in de jaren dertig voor ogen stonden. Maar de essentiële vraag: wat is oernatuur nog in dit land? wordt slechts matig beantwoord. Fletse stijlbloempjes spreken voor zich: "Hier en daar probeert men zelfs weer oerwouden te laten ontstaan." En dat leek me niet eens ironisch bedoeld. Zijn beschouwing over het oerbos blijft steken in onduidelijkheden, wat ook direct blijkt uit de

opmerking op bladzijde 211. "De sterkte van het begrip oernatuur ligt hem in zijn vaagheid." Het lag zeker niet aan de ijzersterke definitie van de door hem besproken LWKB, dat het begrip vaag genoemd kan worden. Maar logisch, die hele definitie komt in het proefschrift niet voor.

Een andere promovendus, M.F. Wallis de Vries, onderzocht de relatie habitatkwaliteit-herbivoor en hij gebruikte de koe als voorbeeldsoort. Stelling drie luidt: "Bij het zoeken naar referentiebeelden voor natuurgebieden in Europa ten behoeve van het natuurbeheer dient men niet zozeer een nauwkeurige reconstructie van de 'oernatuur' na te streven, dan wel een beter begrip van de processen die natuurlijke ecosystemen kenmerken." (Wallis de Vries, 1994) Voordat bedoelde processen bestudeerd worden bepaal je kennelijk toch eerst de soorten die kenmerkend zijn voor 'natuurlijke ecosystemen' (volgens hem toch ook afgeleiden van oernatuurlijke ecosystemen?), want waarom vat Wallis de Vries anders uitgerekend de koe bij de horens, de huiskoe, de afstammeling van het oerrund? Een oorspronkelijke soortencombinatie is heel wat interessanter dan, om iets te noemen, Amerikaanse vogelkersen onder scherm van inlandse eiken! De stelling doet enigszins tautologisch aan. Van de Veen en Lardinois (1991) vinden (echter) dat de verschillende benaderingen elkaar kunnen ondersteunen. Voor een definitiecongres is deze intrigerende stelling zeker een opsteker.

De Natuurbeschermingsraad onderkende vier boscategorieën: 1. natuurlijke bossen 2. begeleid natuurlijke bossen 3. halfnatuurlijke bossen en 4. cultuurbossen. Het oerbos blijft buiten beschou-

wing, of het moet onder 1. vallen, Wat hier niet het geval is; de raad verstaat namelijk onder 'natuurlijke bossen', bossen die zich buiten menselijke invloed om kunnen ontwikkelen. Dat betreft ook de toekomst. Het oerbos behelst het verleden.

In een uitwerking van het Natuurbeleidsplan maakt boscoloog Henk Koop allerlei onderscheid tussen reeksen van bos (Koop, 1993). De oerwouden met een verleden van ruim 250 miljoen jaren vergat hij te vermelden; deze bossen zijn hem geen titel of jota waard. Koop beschouwt evenwel het Perucica woud in Bosnië (1434 ha) als "het laatste complete en nagenoeg ongerepte oerboslandschap van Europa", "een echt oerboslandschap". Het subtiele onderscheid tussen 'echt oerbos' en 'nagenoeg ongerept' vraagt dringend om een nadere verklaring.

Gunstige uitzonderingen, maar dan...

Siewuke van der Werf is een uitzondering in het malafide oerbosdenken. In zijn *Bosgemeenschappen* zet hij zelfs 'oorspronkelijk' tussen aanhalingstekens. En, stelt hij; "Oerbossen' hebben we niet meer". Kampioen terzake bij de bosbouwers is Westra. Het samengaan van de primitieve mens en het oerbos sluit hij uit, gelukkig. Zijn stelling luidt: "Oerbos in strikte zin bestaat niet en het verdient aanbeveling niet te denken in termen van deze irreële abstractie." (Westra, 1978). Toch, juist deze aanbeveling -niet denken- leidde tot onnadenkendheid en verdere begripsverwarring. Wel denken maar niet doen alsof, is een beter advies. Het doen alsof treffen we aan bij de vaandeldrager der natuurbeschermers in ons land, Natuurmonumenten. Luc Berris, beheerplanner bij de vereniging

en voormalig Kritisch bosbeheerder schrijft in het vakblad *Van Nature* (mei 1995), dat een zelfregulerende Imbosch (duizend hectare, toe maar; maar voor een onrendabel stuifzandbos geen kunst) alweer hard op weg is naar "oernatuur in Optima forma". Als de wens de vader van de gedachte is, dan is het oerbos vast en zeker de oermoeder van de natuurbeheerders. In Optima forma! Typische kalenderwijsheid van Natuurmonumenten. Luc Berris kan zo in de Van Dale. Die omschrijft oerbos ook wel als een "ondoorcomelijke massa" en dat is door Van Dale niet slecht opgemerkt.

Stichting Kritisch Bosbeheer!

Uiterst verontrustend is het recente reisboekje *Dode bomen, levende bossen* van Stichting Kritisch Bosbeheer. Zeker lag schrijver Luc Jans nog in de wieg, toen Kritisch Bosbeheer in de aanvang zorgvuldige pogingen ondernam alle modieuze gedachten aan het oerbos uit te bannen. Helaas, het mocht niet baten, twintig jaar later verwijst Jans vrolijk naar oerbossen waar ze niet staan. Zo zouden in het Beierse woud nog 'oerbosdelen' voorkomen, terwijl hieraan tegenstrijdig wordt opgemerkt dat door de luchtverontreiniging de zilversparren aftakelen en wolf, beer en bever al lang zijn uitgeroeid. Deze oerbosdelen moeten mathematisch puntvormig wellicht nog te vinden zijn, een reële abstractie wat mij betreft. Das Urwald bevat niet meer dan resten van restanten van oerbosdelen. "Ondanks al deze invloeden gedurende eeuwen is het Urwald Hasbruch een relatief ongestoord 'oerbos'", lezen we. Voor de eenvoudige bosliehebber, voor wie dit boekje mede bestemd is, is dit een 'oerbos' juist met aanhalingstekens onnodig

vaag aangeduid. De begrippenlijst van het boekje verstaat onder oerbos een primair bos, vandaar. Maar ook had de Stichting, die voortkwam uit de Landelijke werkgroep, de eerder aangehaalde streng afbakenende definitie moeten handhaven en zo nodig herhalen in de tekst. En noem Hasbruch een rudimentair oerbosachtig iets, of mooier, gewoon: natuurbos.

Het Beierse woud kreeg een 8 tot 9 op de 'schaal van natuurlijkheid'. Een 10 zou het oerbos hebben gekregen. Om te gissen naar de mate van overeenkomst van het huidige woud met het oerwoud, dat mag best, al kennen we dat oerbos niet precies. Daarom is het ongerijmd, dat Jans voorstelt pas soorten te (her)introduceren 'als heel zeker is' dat die soorten hier 'inderdaad van nature voorkomen'. Voor Nederland betekent dit dat de lynx, de wisent, de magot, het damhert, de fijnspar, de esdoorn, de tijger, de leeuw en zo voort niet worden goedgekeurd. Die komen de natuurgebieden niet in, bijvoorbeeld omdat hun holoceen aanwezigheid nooit met zekerheid is vastgesteld, een veel gebezigd maar waardeloos argument. Zijn opmerking lijkt me strijdig met de geest van Kritisch Bosbeheer, die afstevent op een zekere mate van waarschijnlijkheid -eerder dan zekerheid- dat een soort, in een situatie zonder (pre)historische mens, zijn areaal tot over ons land had uitgebreid. Vera schreef hier degelijk over. Is het niet fundamenteel onlogisch wel de zeearend een introductiekans te geven, maar andere soorten die hoogstvermoedelijk tot de oernatuur behoord zouden hebben niet, zoals de gevlekte hyena. Op mijn pad in het bos kom ik het beest liever ook niet tegen, maar daar gaat het hier niet zozeer om.

Natuurmonumenten zou het goeie voorbeeld moeten geven, jammer dat het zoveel zondaars herbergt. Harm Piek, hoofd Natuurontwikkeling, blijkt op ongekende wijze het authentieke raster tussen oernatuur en spontane natuur te verwaarlozen. De 'autonome zichzelf regulerende natuur' moet een kans krijgen, schrijft hij in het blad *Natuurontwikkelingen* onder de toch veelzeggende titel 'Vluchten kan niet meer' 1996. Autonomie onder een niet aflatende regen van zure depositie lijkt me voorlopig een twijfelachtige zaak, om niet te spreken van de voorafgegane antropogene ingrepen, waarvan er enkele onomkeerbaar zullen zijn. Dat maakt van die spontane, zelfregulerende natuur van het Natuurbeleidsplan, waar Natuurmonumenten zo trouwhartig uitvoering aan wil geven, toch geen autonome natuur? Het zou de nieuwste misleidende kreet zijn. Terwijl de misvattingen omtrent

het oeroude begrip oerbos nog lang niet de wereld uit zijn. Nu kan je desnoods tegenwerpen dat het allemaal maar woorden zijn -oerbos, autonome natuur- maar het zijn woorden die een verkeerd verband leggen, foute suggesties doen of valse hoop wekken.

Piek schrijft met lichte afkeur: "Weliswaar hoor je nog weleens een opposant die roept dat de oorspronkelijke oernatuur een fictie is..." Ik sluit me gaarne bij die ene opposant aan.

Literatuur

Bottema, S. 1988. Back to nature? In: Archeologie en Landschap. RU, Groningen

Fanta, J. 1995. Beuk (*Fagus sylvatica* L.) in het Nederlandse deel van het Nw-Europees diluvium, NBT 67(5) 225-234

Heybroek, H.N. 1992. Behoud en ontwikkeling van het genetisch potentieel van onze bomen en struiken. IBN Wageningen

Koop, H. 1993. Ecosysteemvisie

bos: natuurbosreferenties. NBT 65 (5): 227-236

Landelijke Werkgroep Kritisch Bosbeheer. 1977. Natuurbos in Nederland? De noodsituatie in ons bos. Amsterdam

Natuurbeschermingsraad, 1993. Van bomen tot beleid. Utrecht

Peters, R., 1995. Inheemse boomsoorten? NBT 67 (4): 119-123

Piek, Harm. 1996. Vluchten kan niet meer. *Natuurontwikkelingen* 2 (4): 22-26

Veen, Harm van de & Ruud Lardinois, 1991. De Veluwe natuurlijk! Haarlem

Vera, F.W.M., 1989. Epiloog: natuurontwikkeling, uiteraard ook met zoogdieren! *Huid en Haar* (8) 2&3: 123-157

Wallis de Vries, M.F. 1994. Foraging in a landscape mosaic: diet selection and performance of free-ranging cattle in heathland and reverine grassland. Wageningen. Zie ook MOLM 14 (1)

Westra, J.J., 1978. Oerbos, natuurbos en ...ander bos. NBT (50) 4: 81-86

Westra, J.J., 1992. De betekenis van natuurlijkheid van bos. NBT (64) 5: 192-195